

Др Анђелија Тасић*
Доценткиња Правног факултета,
Универзитет у Нишу

НАУЧНА КРИТИКА
doi:10.5937/zrpfni1878323T

UDK: 347.91:347.951
Рад примљен: 01.04.2018.
Рад прихваћен: 15.05.2018.

ТЕРЕТ ДОКАЗИВАЊА У АНТИДИСКРИМИНАЦИОНИМ ПАРНИЦАМА НА ПРИМЕРУ ОДЛУКЕ ВРХОВНОГ КАСАЦИОНОГ СУДА**

Апстракт: Поступак у парницама за заштиту од дискриминације, као релативно нова врста посебног парничног поступка, и даље представља изазов како за правне теоретичаре тако и за примењиваче права. Имајући у виду (незавидан) положај тужиоца у антидискриминационим парницама, законодавац је, следећи примере добре упоредне праксе, прописао правила о прерасподели терета доказивања. Ипак, на примеру анализираних одлука Врховног касационог суда, јасно је да није довољно пажње посвећено разјашњењу одредаба Закона о забрани дискриминације. Конкретно, није дат прецизан одговор на питања: ко шта и са каквим степеном извесности доказује у антидискриминационим парницама? Овај рад има за циљ како да понуди одговор на постављено питање, тако и да укаже на друга спорна питања, пре свих корелацију између утврђавног и одштетног затева у антидискриминационим парницама.

Кључне речи: антидискриминационе парнице, терет доказивања, декларативни захтев, кондемнаторни захтев, правни интерес.

* andjelija@prafak.ni.ac.rs

** Рад представља резултат истраживања на пројекту „Заштита људских и мањинских права у европском правном простору“ (број пројекта 179046), који финансира Министарство науке, просвете и технолошког развоја.

1. Увод или О значају одлука Врховног касационог суда

Европско-континенталну правну породицу, којој припада и правни систем Републике Србије, карактеришу кодификована правила утемељена на римском праву. У складу са чл. 145, ст. 2 Устава Републике Србије¹, судске одлуке заснивају се на Уставу, закону, потврђеном међународном уговору и пропису донетом на основу закона. Ипак, пракса Врховног касационог суда (у даљем тексту и: ВКС) од несумњивог је значаја за одлучивање нижестепених судова. У надлежност Врховног касационог суда, између осталог, спада одлучивање о ванредним правним средствима (чл. 30, ст. 1 Закона о уређењу судова²) и обезбеђивање јединствене судске примене права и једнакости странака у судском поступку (чл. 31 ЗУС). Све одлуке донете по ванредним правним средствима објављују се на веб-страни ВКС, а оне битне за праксу судова и у посебној збирци (чл. 33 ЗУС). Закон о парничном поступку је, чак, прописао и могућност изјављивања посебне ревизије и против оне одлуке против које иначе не би могла да се изјави ревизија, а управо када је потребно да се размотре правна питања од општег интереса или она у интересу равноправности грађана, ради *уједначавања судске праксе* (А.Т), као и ако је потребно ново тумачење права (чл. 404 Закона о парничном поступку³)⁴.

Иако формално не представља извор права, значај праксе ВКС не може се, дакле, довести у питање⁵. Судије ВКС дужне су да прате промене правних прописа, правилно тумаче све, па и оне прописе који још увек завређују епитет „нових“ или „недовољно примењиваних“, и на тај начин буду „светионик“ судијама нижестепених судова. Чак и када је диспозитив одлуке неупитан, потребно је пажљиво приступити изради образложења пресуде, будући да је њена важност јасна и из саме одредбе чл. 374, ст.

1 Устав Републике Србије, *Сл. гласник РС*, 98/2006.

2 Закон о уређењу судова, *Сл. гласник РС*, 116/2008, 104/2009, 101/2010, 31/2011 – др. закон, 78/2011 – др. закон, 101/2011, 101/2013, 106/2015, 40/2015 – др. закон, 13/2016, 108/2016 и 113/2017, у даљем тексту и ЗУС.

3 Закон о парничном поступку, *Сл. гласник РС*, 72/2011, 49/2013 – одлука УС, 74/2013 – одлука УС и 55/2014, у даљем тексту и ЗПП.

4 Поред ревизије и посебне ревизије, уједначавању судске праксе служи и поступак за решавање спорног правног питања, који се користи када је потребно да се заузме став о спорном питању које је од значаја за одлучивање у већем броју предмета пред првостепеним судовима (чл. 180–185. ЗПП, опширније: Tasić, 2013: 93–196).

5 Треба, ипак, нагласити да ни ВКС није „имун“ на одлучивање других судова: „Правно схватање Уставног суда је обавезујуће и онда када је супротно правном схватању Врховног касационог суда, а небитно је што је тај став исказан у образложењу његових одлука“ (Коначно правно схватање усвојено на седници Грађанског одељења за радне спорове Апелационог суда у Београду, одржаној 21. јануара 2015. године)

2, т. 12, према којој, уколико је изрека пресуде неразумљива, уколико противречи сама себи или разлозима пресуде или ако пресуда нема уопште разлога или у њој нису наведени разлози о битним чињеницама или су ти разлози нејасни или противречни, то представља апсолутно битну повреду одредаба парничног поступка. „Образложењем пресуде, пресуда брани саму себе“ (Гајинов, 2000: 326, наведено према Гојковић, 2018: 221).

Предмет овог рада јесте анализа одлуке Рев 117/16, коју је Врховни касациони суд донео 31. 8. 2016. године.

2. Околности случаја

Првостепени поступак вођен је по тужби⁶ тужиоца који је био учесник у рату у резервном саставу војске СР Југославије, у пролеће 1999. године. Тужилац је, на основу Правилника о накнади путних и других трошкова у војсци Југославије⁷, био овлашћен на исплату новчане накнаде и преко Удружења бораца поднео захтев за исплату. За разлику од резервиста из (неразвијених) општина Куршумлија, Лебане, Бојник, Житорађа, Дољевац, Прокупље и Блаце, са којима је Влада Републике Србије закључила споразум 11. 1. 2008. године⁸, тужилац је остао ускраћен за намирење ове накнаде у целости. Првостепеном одлуком тужена, Република Србија била је дужна да тужиоцу исплати износ од 200.000 динара на име накнаде нематеријалне штете због повреде права личности, уз накнаду парничних трошкова. Жалба тужене одбијена је и првостепена пресуда потврђена у целости одлуком Апелационог суда.⁹ Врховни касациони суд делимично је усвојио ревизију тужене у делу који се односи на 120.000 динара, а одбио у делу који се односи на 80.000, налазећи „да ће се износом од 80.000 успоставити психичка равнотежа која је код тужиоца постојала пре утврђене повреде права, посебно имајући у виду да овај износ вишеструко превазилази основно потраживање на име неисплаћених ратних дневница (6.185 динара), па досуђивање у већем износу не би одговарало циљу коме ова накнада служи“.

6 Одлука П 245/15 од 30. 6. 2015. године Вишег суда у Београду.

7 Правилник о накнади путних и других трошкова у војсци Југославије, *Војни службени гласник*, бр. 38/93, 23/93, 3/97, 11/97, 12/98, 6/99 и 7/99.

8 Закључком Владе Републике Србије број 401-161/2008-1 од 17. 1. 2008. године, одлучено је да се ратним војним инвалидима и резервистима из наведених седам општина исплати новчана помоћ, уз услов да су водили судски поступак против Републике Србије који је правноснажно окончан пресудом на основу одрицања.

9 Одлука Гж 5993/15 од 22.10.2015. године Апелационог суда у Београду.

Предмет овог рада, међутим, није анализа целокупне пресуде ВКС. У раду се неће ценити диспозитив пресуде, ни са аспекта основаности захтева за накнаду штете, ни са аспекта досуђене висине штете^{10, 11}. Фокус рада биће на образложењу судске одлуке, у делу који се тиче доказивања постојања дискриминације и доказивања причињене штете.

Из образложења

„Ревизијом се неосновано указује да је тужилац био у обавези да докаже да је претрпео нематеријалну штету. Наиме, дискриминација представља свако неоправдано прављење разлике или неједнако поступање, односно пропуштање (искључивање, ограничавање или давање првенства), у односу на лица или групе као и на чланове њихових породица или њима блиска лица, на отворен или прикривен начин, а који се заснива на било ком основу (раси, држављанству, националној или верској припадности, језику, политичким убеђењима, полу, ...). Заштита од дискриминације представља право личности загарантовано Уставом РС (члан 21), али и Европском Конвенцијом за заштиту људских права и основних слобода (члан 1. Протокола 12. уз Европску Конвенцију), а од 07. 04. 2009. године и Законом о забрани дискриминације. Повреда било ког права личности, па самим тим и вршење дискриминације у односу на неко лице или групу

10 О постојању дискриминације у случају ратних резервиста изјаснила се повереница за заштиту равноправности, у свом мишљењу и препоруци 802/2011 од 26. 7. 2011. У свом мишљењу, повереница наводи да је Закључком Владе Републике Србије 05 број: 401-161/2008-1 од 17. јануара 2008. године, повређено начело једнаких права и обавеза, чиме је извршена дискриминација на основу места пребивалишта ратних војних резервиста са пребивалиштем на територији свих осталих општина које нису наведене у Закључку од 17. јануара 2008. године. Повереница, даље, доноси препоруку на основу које би Влада Републике Србије требало да предузме све неопходне мере како би омогућила ратним војним резервистима са пребивалиштем на територији свих осталих општина Републике Србије остваривање права на новчану накнаду под условима под којима су то право, на основу Закључка Владе 05 бр. 401-161/2008 од 17. јануара 2008. године, остварили ратни војни резервисти са пребивалиштем на територији седам неразвијених општина да о томе обавести повереницу у року од 30 дана од дана пријема мишљења и препоруке.

11 Европски суд за људска права такође се бавио питањем дискриминације ратних резервиста. У случају Вучковић и други против Србије (представка број 17153/11 и 29 других представки) суд је, у првом степену, нашао да постоји повреда чл. 14 у вези са чл. 1 Протокола 1. а да нема потребе да се притужбе према чл. 1 Протокола бр. 12 посебно разматрају. Пресудом Великог већа Европски суд за људска права је, међутим, усвојио претходни приговор Владе у вези са пропустом подносилаца представки да искористе домаће правне лекове у вези са притужбом која се односи на дискриминацију према члану 14 Конвенције, заједно са чланом 1 Протокола број 1, и према члану 1 Протокола број 12, и сходно томе, закључио да не може да разматра основаност ове притужбе.

лица, представља вид нематеријалне штете, јер код дискриминисаних лица изазива осећај неправде, неравноправности у односу на друге грађане, а често и осећај подређености или осећај грађана нижег реда, што код њих изазива душевне болове, а на основу чега су и овлашћени да захтевају заштиту од дискриминације пред надлежним судом. То даље значи да су лица, која указују да је у односу на њих извршена дискриминација, у обавези да пред судом докажу само да су неједнако третирани у односу на друга лица која су у истој или сличној ситуацији, док је управо тужени, односно лице на чије се дискриминаторско понашање тужбом указује, дужан да докаже постојање објективног и оправданог разлога за различитост у поступању (према тим лицима).“

3. Ко шта доказује и са којим степеном извесности?¹²

Уколико тужилац учини вероватним да је тужени извршио акт дискриминације, терет доказивања да услед тог акта није дошло до повреде начела једнакости, односно начела једнаких права и обавеза сноси тужени (чл. 45, ст. 2 Закона о забрани дискриминације¹³). Тужилац, дакле, треба да учини вероватним да је до дискриминације дошло. Да би тај степен извесности био достигнут, сматра се да је потребно да има више разлога да се верује да дискриминација постоји него да не постоји (Vehabović, Izmirlija, Kadribašić, 2010: 113). Степен извесности мора бити такав да се постојање дискриминације чини вероватнијим него да дискриминације није било, а ти изгледи се заснивају на доказима на којима се темељи постојање вероватноће да је дошло до дискриминације (Pavlović, 2010: 200).¹⁴ *Ratio* увођења правила о прерасподели терета доказивања у антидискриминационим парницама је вишеструк. Најпре, њиме се штити слабија странка у поступку. То је, по правилу, дискриминисано лице, јер оно често нема приступ информацијама од значаја за поступак доказивања¹⁵. Околност да не може да предложи или дође у посед одговарајућих доказних средстава, у многоне отежава његову позицију. Сем тога, уношењем

12 О доказивању у антидискриминационим парницама опширније: Петрушић, 2012: 266–273, Тасић, 2016: 269–321.

13 Закон о забрани дискриминације, *Сл. гласник РС*, бр. 22/2009.

14 Наведено према Vehabović, Izmirlija, Kadribašić, 2010: 113. Ако се у поступку не докаже да је стављање у неповољнији положај мотивисано другим, а не недопуштеним дискриминацијским разлозима, приликом доношења одлуке треба да се крене од тога да је дискриминација доказана (Grgić et al, 2009: 101).

15 У сврху доказивања често се користе и статистички подаци. О предностима и недостацима статистичких података, као и важности правилног одређивања величине узорка опширније Petrušić, 2014: 48.

одговарајућих одредаба о прерасподели терета доказивања, Србија испуњава своје обавезе на путу хармонизације прописа са прописима Европске уније.¹⁶

Оно што тужилац, у конкретном случају, може да предочи суду јесте чињеница да њега и лица која се налазе у истој ситуацији (упоредници) разликује одређено лично својство (пребивалиште) и да се према њему и лицима чије је пребивалиште у наведеним општинама поступало на различит начин (за разлику од њих, он је остао ускраћен за намирење новчане накнаде у целости на име учешћа у рату у резервном саставу). Управо су лично својство, упоредник и различит третман елементи на основу којих се доказује дискриминација. Оно што он не може да докаже јесте да је разлика у третману управо последица личног својства које поседује, те, стога, терет доказивања да услед наведене радње није дошло до повреде начела једнаких права и обавеза сноси тужени.

Дакле, утврђивање дискриминације подлеже посебном режиму у погледу правила о терету доказивања. На све остало се, међутим, примењују стандардна правила о терету доказивања, сажета у латинској максими *Probatio incumbit ei qui affirmat, non ei qui negat* (терет доказивања је на ономе ко тврди да нека чињеница постоји, не на ономе ко то пориче, наведено према Петрушић, Адамовић, 2012: 46). Иста правила садржана су и у Закону о парничном поступку: Странка која тврди да има неко право, сноси терет доказивања чињенице која је битна за настанак или остваривање права, ако законом није другачије прописано (чл. 231, ст. 2 ЗПП).

Будући да правилима ЗЗД ништа друго није одређено, на накнаду штете насталу као последица учињене дискриминације примењују се правила Закона о облигационим односима^{17, 18}. За претрпљене физичке болове, за претрпљене душевне болове због умањења животне активности, наружености, повреде угледа, части, слободе или права личности, смрти блиског лица, као и за страх суд ће, ако нађе да околности случаја, а

16 Правила о прерасподели терета доказивања налазе се у Преамбули Директиве 97/80/ЕС о прерасподели терета доказивања у случајевима дискриминације на основу пола, чл. 8 Директиве 2000/43/ЕС о имплементацији принципа једнаког третмана у поступању независно од расног или етничког порекла и чл. 10 Директиве 2000/78/ЕС којом се утврђује општи оквир за једнак третман приликом запошљавања.

17 Закон о облигационим односима, *Сл. лист СФРЈ*, бр. 29/78, 39/85, 45/89 – одлука СРЈ и 57/89, *Сл. лист СРЈ*, бр. 31/93 и *Сл. лист СЦГ*, бр. 1/2003 – Уставна повеља, у даљем тексту и 300.

18 Изузев тужбе чији се захтев односи на накнаду штете у оба вида, захтеви осталих унеколико се разликују од класичних кондемпнаторних, осуђујућих захтева (Палачковић, 2011: 68).

нарочито јачина болова и страха и њихово трајање то оправдава, досудити правичну новчану накнаду, независно од накнаде материјалне штете, као и у њеном одсуству. Приликом одлучивања о захтеву за накнаду нематеријалне штете, као и о висини њене накнаде, суд ће водити рачуна о значају повређеног добра и циљу коме служи та накнада, али и о томе да се њоме не погодује тежњама које нису спојиве са њеном природом и друштвеном сврхом (чл. 200-300). У светлу одређивања висине накнаде штете важно је нагласити да, ако се утврди да странци припада право на накнаду штете, на новчани износ или на заменљиву ствар, а висина износа, односно количина ствари, не може да се утврди или би могла да се утврди само са несразмерним тешкоћама, суд ће висину новчаног износа, односно количину заменљивих ствари да одреди по слободној оцени (чл. 232 ЗПП).

Дакле, као и у сваком другом случају када се истиче одштетни захтев, и у антидискриминационим парницама постојање и висина штете није нешто што се подразумева, већ нешто што се доказује. О обавези доказивања постојања штете због претрпљене дискриминације, експлицитно се изјаснио и Апелациони суд у Београду: „Уколико лице не докаже, сходно правилима о терету доказивања, да му је због неког личног својства повређено неко људско или мањинско право зајамчено Уставом, не би могло да оствари право на накнаду нематеријалне штете“ (Пресуда Апелационог суда у Београду, Гж 1933/2013 од 27. 3. 2013. године).

Сам акт дискриминације не представља штету нити сваки акт дискриминације мора имати штету за своју последицу (Боранијашевић, 2015: 185).¹⁹ Управо у тој чињеници лежи један од разлога за прописивањем могућности да се истакне само утврђавни захтев, а све у складу са правилима ЗПП²⁰. Жртва дискриминације, каткад, није претрпела штету дискриминаторским поступањем. Ипак, она (као и други, законом прописани, активно процесно легитимисани субјекти) има право да истакне захтев којим од суда траже да утврди да је тужени дискриминаторски поступао према тужиоцу или другоме (чл. 43, ст. 1, т. 2). У теорији се наглашава да је самостална тужба за утврђење дискриминације оправдана када је жртви дискриминације та врста заштите довољна, али и када „ниједан други захтев, односно тужба не долазе у обзир, јер за њих потребни услови нису испуњени у датом случају“

19 Према општим правилима Облигационог права, противправно је и понашање које не проузрокује штету другоме, него се своди искључиво на кршење правне забране или заповести (*iniuria sine damno*) (Радишић, 2014: 248).

20 Чл. 194, ст. 4 ЗПП: Тужба за утврђење повреде права личности може да се поднесе без обзира да ли је постављен захтев за накнаду штете или други захтев, у складу са посебним законом.

(Водинелић, 2012: 227). Да „повреда било ког права личности, па самим тим и вршење дискриминације у односу на неко лице или групу лица, представља вид нематеријалне штете“, како у коментарисаној одлуци ВКС стоји, било би излишно издвајати захтев за накнаду нематеријалне штете као посебан захтев, када се он, судећи према схватању ВКС, већ подразумева у оквиру деклараторног захтева. Или обрнуто, ако свако неједнако поступање подразумева, уједно, и обавезу дискриминатора да накнади штету, који је онда разлог да утврђавни захтев буде издвојен као самостални правозаштитни захтев у антидискриминационим парницама? У том случају не би постојао правни интерес да се само утврди да је до дискриминације дошло, будући да не постоје додатни услови који треба да буду испуњени приликом оцене да ли је дискриминатор дужан да накнади штету жртви. Једино што би било спорно јесте висина накнаде. То би, даље, значило, да сваки пут када суд утврди да је, на пример, особама са инвалидитетом повређено право на недискриминацију на тај начин што им није обезбеђен приступ бирачком месту, услед недостатка прилазне рампе, или Ромима јер на ресторану стоји натпис „Циганима забрањен улаз“, њима, *a priori*, треба и досудити одређени новчани износ на име накнаде штете.

У погледу висине накнаде штете, из наведене одлуке произилази да је суд, вероватно руководећи се чл. 232 ЗПП, самостално одредио висину накнаде штете, само констатујући да „Повреда било ког права личности, па самим тим и вршење дискриминације у односу на неко лице или групу лица, представља вид нематеријалне штете, јер код дискриминисаних лица изазива осећај неправде, неравноправности у односу на друге грађане, а често и осећај подређености или осећај грађана нижег реда, што код њих изазива душевне болове“. Међутим, да би накнада нематеријале штете била досуђена, потребно је да бол који жртва трпи достиже „одређен, релативно висок степен интензитета и да представља озбиљно нарушавање њене психичке равнотеже“ (Станковић, 1998: 91). Да ли сваки дискриминисани осећа душевни бол? Да ли сваки дискриминисани осећа душевни бол истог интензитета? Да ли то треба да утврди вештак, чији се налаз и мишљење могу коментарисати и побијати у самом поступку, или суд, чија се одлука може побијати само правним лековима?

4. Закључак

Анализирана пресуда ВКС од великог је значаја будући да кроз њено образложење може да се прати начин тумачења суда у погледу правила о прерасподели терета доказивања. Њен значај је утолико већи што је

она, имајући у виду различите факторе, попут чињенице да је о правима ратних резервиста одлучивао и Европски суд за људска права, консеквенци за државу као починиоца дискриминације и друштвене климе у којој је донета, под лупом научне и стручне јавности. Како је у уводу већ наведено, овај рад није имао за циљ да коментарише диспозитив пресуде, нити да оспори да је у конкретном случају требало досудити накнаду штете жртвама дискриминације, већ мотиве и разлоге садржане у образложењу одлуке. Из њега произилази да сваки акт дискриминације носи са собом и обавезу починиоца дискриминације да жртви дискриминације накнади штету, будући да сваки акт дискриминације, неупитно и без изузетка, код сваке жртве дискриминације „изазива осећај неправде, неравноправности у односу на друге грађане, а често и осећај подређености или осећај грађана нижег реда, што код њих изазива душевне болове“. Да је тако, због чега би било могуће истаћи само захтев за утврђење дискриминације? Колико је само морална сатисфакција важна када свака усвајајућа пресуда подразумева и накнаду штете? Након добијања пресуде којом се усваја њен утврђавни захтев, жртва дискриминације би могла да покрене нову парницу у којој би истакла одштетни захтев. Како, судећи према одлуци ВКС, не постоје додатни услови који треба да буду испуњени да би одштетни захтев био усвојен, једино што би у овој парници било спорно јесте висина накнаде штете.

Чини се, ипак, да овакво резонување ВКС није одраз намера које је законодавац имао издвајајући утврђавни захтев као самостални правозаштитни захтев у антидискриминационим парницама. Учинивши то, он је показао да препознаје могућност да има дискриминације без штете, а да је и сама констатација суда, кроз доношење деклараторне пресуде, некада једино што жртва може, а некада и управо оно што жели да добије.

Литература/References

Боранијашевић, В. (2015), Поступак у парницама за заштиту од дискриминације, У: *Правни систем и заштита од дискриминације – прва свеска*, Косовска Митровица. 173–192.

Vehabović, F., Izmirlija, M., Kadribašić, A. (2010). *Komentar Zakona o zabrani diskriminacije sa objašnjenjima i pregledom prakse u uporednom pravu*, Sarajevo.

Водинелић, В. (2012). Садржина грађанскоправне заштите од дискриминације, У: *Судска грађанскоправна заштита од дискриминације*. Београд. 220–240.

Гајинов, М. (2000). Методологија израде пресуде у парничном поступку. *Билтен судске праксе Врховног суда Србије*. 2/2000.

Гојковић, С. (2018). Разумљиво и потпуно образложење пресуде – обавезни стандарди образложеног пресуђивања. *Право на образложену судску пресуду – обавезни стандарди у судским поступцима (Зборник радова)*. Сарајево. 219–227.

Grgić, A., Potočnjak, Ž., Rodin, S., Selanec, G., Šimonović Einwalter, T., Uzelac, A. (2009). *Vodič uz zakon o suzbijanju diskriminacije*. Zagreb.

Petrušić, N. (2014). Upotreba statističkih podataka u antidiskriminacionim parnicama. *Pravni život: tematski broj. Pravo i načelo savesnosti i poštenja*. Београд: Удружење правника Србије, 12 (2014). 33–50.

Петрушић, Н. (2012). Терет доказивања, У: *Судска грађанскоправна заштита од дискриминације*. Београд. 266–273.

Петрушић, Н., Адамовић, А. (уреднице). (2012). *Латинске изреке, правила и изрази из области цивилне процедуре*. Ниш.

Палачковић, Д. (2011), Антидискриминационе парнице, У: *Правни систем и друштвена криза – прва свеска*. Косовска Митровица. 63–79.

Pavlović, Š. (2009). *Komentar zakona o suzbijanju diskriminacije sa sudskom praksom, komplementarnim propisima, priložima i stvarnim kazalom*, Zagreb.

Радишић, Ј. (2014). *Облигационо право*. Ниш.

Станковић, О. (1998). *Накнада штете*. Београд.

Тасић, А. (2016). *Поступак у парницама за заштиту од дискриминације (докторска дисертација)*. Ниш.

Tasić, A. (2013). Instrumenti za ujednačavanje sudske prakse, *Pravni život: tematski broj. Pravo i dostojanstvo – Beograd: Udruženje pravnika Srbije*. 12 (2013). 93–106.

Директива 97/80/ЕС о прерасподели терета доказивања у случајевима дискриминације на основу пола.

Директива 2000/43/ЕС о имплементацији принципа једнаког третмана у поступању независно од расног или етничког порекла.

Директива 2000/78/ЕС, којом се утврђује општи оквир за једнак третман приликом запошљавања.

Правилник о накнади путних и других трошкова у војсци Југославије. *Војни службени гласник*. 38/93, 23/93, 3/97, 11/97, 12/98, 6/99 и 7/99.

Закон о забрани дискриминације. *Сл. гласник РС*. 22/2009.

Закон о облигационим односима. *Сл. лист СФРЈ*. 29/78, 39/85, 45/89 – одлука СРЈ и 57/89, *Сл. лист СРЈ*. 31/93 и *Сл. лист СЦГ*. 1/2003 – Уставна повеља.

Закон о парничном поступку. *Сл. гласник РС*. 72/2011, 49/2013 – одлука УС, 74/2013 – одлука УС и 55/2014.

Закон о уређењу судова. *Сл. гласник РС*. 116/2008, 104/2009, 101/2010, 31/2011 – др. закон, 78/2011 – др. закон, 101/2011, 101/2013, 106/2015, 40/2015 – др. закон, 13/2016, 108/2016 и 113/2017.

Устав Републике Србије. *Сл. гласник РС*. 98/2006.

Мишљење и препорука Поверенице за заштиту равноправности 802/2011 од 26. 7. 2011.

Вучковић и други против Србије (представка број 17153/11 и 29 других представки)

П 245/15 од 30. 6. 2015. године, Виши суд у Београду.

Гж 5993/15 од 22. 10. 2015. године, Апелациони суда у Београду.

Гж 1933/2013 од 27. 3. 2013. године, Апелациони суд у Београду.

Рев 117/2016 од 31. 8. 2016. године.

Anđelija Tasić, LL.D.

Assistant Professor,

Faculty of Law, University of Niš

**BURDEN OF PROOF IN ANTIDISCRIMINATION CASES: CASE
LAW OF THE SUPREME COURT OF CASSATION**

Summary

Civil procedure in antidiscrimination lawsuits is a relatively new type of special litigation procedure, which still presents a challenge for both legal theoreticians and practitioners. Having in mind the position of the plaintiff in antidiscrimination proceedings, the legislator has prescribed the rules on shifting the burden of proof, following examples of good comparative practice. However, recent Supreme Court of Cassation case law shows that there is still room for clarifying certain provisions of the Anti-Discrimination Act. In particular, it is still questionable who proves what, and with which amount of certainty. In this paper, the author aims to answer this question and point out to other disputable issues, especially the correlation between the claim to establish discrimination and the claim for damage compensation.

Key words: *anti-discrimination lawsuits, burden of proof, claim to establish discrimination, damage compensation.*